

مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای

سال ششم، شماره بیست و چهارم، بهار ۱۳۹۴

تحلیلی بر پدیده دست‌فروشی در شهر و آثار آن بر حجم ترافیک پیاده و سواره شهری (مطالعه موردی شهر لنگرود)

حسین نظم‌فر: استادیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران*

ابوذر مطیع دوست‌کومله: دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران

نصراله مولایی‌هشتجین: استاد گروه جغرافیا، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت، رشت، ایران

دریافت: ۱۳۹۳/۵/۹ - پذیرش: ۱۳۹۳/۱۲/۱۹، صص ۲۷-۴۸

چکیده

پدیده دست‌فروشی پدیده‌ای شناخته شده ولی پیچیده است که از ابعاد مختلف می‌توان آن را مورد مطالعه قرار داد. گذشته از مسائل و مشکلات به وجود آمده توسط دست‌فروشان، این دسته از فروشندگان فرصت‌های ارزشمندی را نیز برای شهر و شهروندان مهیا می‌سازند. این تحقیق به دنبال آن است که علاوه بر بررسی پدیده دست‌فروشی در شهر، تأثیرات حضور یا عدم حضور دست‌فروشان در شهر را بر ترافیک پیاده و سواره شهر لنگرود مورد بررسی قرار دهد. روش تحقیق از نوع مطالعات توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر دو روش مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی است. برای بررسی روابط بین متغیرهای مورد مطالعه نیز از آزمون‌های همبستگی پیرسون و همبستگی جزئی استفاده شده است. نتایج این تحقیق حکایت از رابطه همبستگی مستقیم بین تعداد دست‌فروشان در مرکز شهر و حجم ترافیک پیاده و سواره در مرکز شهر و از سوی دیگر رابطه همبستگی معکوس میان تعداد دست‌فروشان در بازارهای حاشیه شهر و حجم ترافیک پیاده در مرکز شهر و در نهایت عدم رابطه همبستگی معنادار بین تعداد دست‌فروشان در بازارهای حاشیه شهر و حجم ترافیک سواره در مرکز شهر دارد.

واژه‌های کلیدی: دست‌فروشی، ترافیک پیاده و سواره، مرکز شهر، حاشیه شهر، شهر لنگرود

۱- مقدمه

۱-۱- طرح مسأله

بخش غیررسمی با عناوینی همچون شغل‌های کاذب و انگلی، بخش غیرمتشکل و... در کشور ما شناخته شده است. به علت رشد بخش غیررسمی در کشور ما و سایر کشورهای جهان سوم، مطالعه بخش غیررسمی ضروری است. وجود آن‌ها در بعضی از مکان‌های خاص یا محلات شهری دارای مزایا و معایبی است که اگر برنامه‌ریزی درست در مورد آن‌ها از جهات مختلف، از جمله حقوقی- اداری صورت بگیرد، شاید منافع حضور آن‌ها بر مضارشان بچربد (مصیب زاده، ۱۳۸۰: ۴۹). مواردی چون ورود آسان به آن، داشتن بازار نامنظم، سرمایه کم طلبیدن، عدم نیاز به مهارت، داشتن کار سخت و تکنیک بومی، میدان عمل محدود از مشخصات بخش غیررسمی می‌باشند (شکوئی، ۱۳۷۹: ۴۶۵). امروزه مهم‌ترین مسأله‌ای که بسیاری از شهرها در رابطه با دست‌فروشان با آن مواجه هستند، مشکل حضور این افراد در پیاده‌روهای سطح شهر و به ویژه در مراکز شهرهاست که موجبات ترافیک پیاده و سواره را فراهم نموده‌اند. در سال‌های اخیر برای حل این مشکل، طرح‌هایی نظیر طرح ساماندهی دست‌فروشان شهری یا طرح ساماندهی سد معبر در شهرهای مختلف اجرا شده، که در قالب این طرح در برخی از شهرها، مکان‌هایی ویژه برای فعالیت دست‌فروشان در نظر گرفته شده است. اگرچه بسیاری

از این طرح‌ها توفیق چندانی نداشته‌اند اما با این حال با توجه به تجارب گذشته، تخریب مکان‌های ویژه دست‌فروشان از سوی کارشناسان و برنامه‌ریزان شهری به هیچ وجه توصیه نمی‌شود (مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران، ۱۳۷۹: ۵)؛ زیرا پاک کردن صورت مسأله، راه حل خوب و مناسبی برای حل مسأله ناست.

شهر لنگرود به سبب کوچک بودن مساحت درون شهری آن از یک طرف و تمرکز کاربری‌های مختلف در مرکز شهر، هم با مشکلات ترافیک سواره و هم با مشکلات ترافیک پیاده مواجه است (مطیع‌دوست، ۱۳۹۰: ۱۱۹). علاوه بر مسائل مربوط به تردد وسائط نقلیه، فعالیت دست‌فروشان در مرکز شهر نیز منجر به تشدید ترافیک پیاده و سواره و مشکلات ناشی از آن در سطح شهر شده است. از این رو در این شهر، طرح ساماندهی دست‌فروشان شهری به مرحله اجرا درآمده و بازارهایی ویژه واقع در حاشیه شهر جهت فعالیت دست‌فروشان شهری در نظر گرفته شده است. نکته قابل ذکر این است که در این تحقیق، مطالعه کل بازارهای هفتگی یا جمعه‌پارک بازار مدنظر نیست؛ بلکه فروشندگان در این بازارها به دو دسته فروشندگان بساطی‌های بزرگ و بساطی‌های کوچک تقسیم شده‌اند. برای اکثریت مطلق فروشندگان بساطی‌های بزرگ، شغل فروشندگی و درآمد حاصل از آن، شغل و درآمد اصلی محسوب می‌شود و بسیاری از آن‌ها در مکان‌های

لازم به نظر می‌رسد. از این رو انجام تحقیقاتی پیرامون مسأله دست‌فروشی و تأثیرات مستقیم آن در حجم ترافیک شهری و اتخاذ سیاست‌های مناسب در این زمینه بیش از پیش ضرورت می‌یابد.

۱-۳- اهداف

۱- بررسی جغرافیایی و جامعه‌شناختی پدیده دست‌فروشی در شهر
 - تأثیرات پدیده دست‌فروشی در حجم ترافیک پیاده و سواره شهری

۱-۴- پیشینه پژوهش

نتایج تحقیقات رنانی و همکارانش (۱۳۹۰) حاکی از آن بوده که احتمال اشتغال زنان در بخش غیررسمی بسیار بالاتر از مردان بوده است؛ به طوری که تقریباً از هر دو نفر زن شاغل، یک نفر آن‌ها در بخش غیررسمی فعالیت می‌کند. جمالی و همکارانش (۱۳۸۷) بر این باورند که بخش غیررسمی از تنوع و گستردگی زیادی برخوردار بوده و اهمیت آن در اقتصاد شهری تا حدی بوده است که نمی‌توان آن را نادیده گرفت. نتایج تحقیقات عظیمی و فاروقی (۱۳۸۷) نشان داده که مراجعه مردم به مرکز شهر رشت برای رفع نیازهای روزمره نظیر خرید و فروش، دسترسی به خدمات فرهنگی و اداری به ازدحام رفت و آمد و در نتیجه افزایش حوادث رانندگی منجر شده است. صفایی زاده (۱۳۸۳) سعی بر آن داشته، از آنجا که وجود بازار در مرکز شهر زنجان، حجم ترافیک عبوری در مرکز شهر را با مشکل مواجه نموده است، راهکارهایی را جهت

دیگر صاحب یک یا چند مغازه و واحد تجاری هستند (معمدی‌مهر و مطیع‌دوست، ۱۳۸۹: ۴۲). بساطی‌های کوچک همان دست‌فروشان یا دوره‌گردان شهری هستند که بعد از اجرای طرح ساماندهی دست‌فروشان، در بازارهای شهر لنگرود حضور می‌یابند و محصولات خود را در معرض فروش قرار می‌دهند. بنابراین در این پژوهش، این دسته از فروشندگان یعنی دست‌فروشان شهری مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. این تحقیق به دنبال آن است پدیده دست‌فروشی در شهر لنگرود را مورد بررسی و ارزیابی قرار دهد و در این راستا کوشش شده علاوه بر شناخت ویژگی‌های آن‌ها، تأثیر حضور یا عدم حضور دست‌فروشان در شهر را بر حجم ترافیک پیاده و سواره شهری بررسی نماید.

۱-۲- اهمیت و ضرورت

در باب اهمیت و ضرورت این تحقیق باید گفت که از طرفی هرچند پیرامون مسأله بخش غیررسمی، مطالعات و پژوهش‌های ارزشمندی صورت گرفته، اما نقش مستقیم دست‌فروشان در سیمای کالبدی شهر و نیز تأثیرات آن‌ها بر حجم ترافیک پیاده و سواره شهری به صورت مطالعه موردی و عملیاتی کمتر مورد بررسی قرار گرفته است. از طرف دیگر در شهر لنگرود با توجه به اینکه فعالیت دست‌فروشان در مرکز شهر منجر به تشدید ترافیک پیاده و سواره شده و به همین جهت طرح انتقال این دسته از فروشندگان به بازارهایی ویژه واقع در حاشیه شهر جهت فعالیت آن‌ها به مرحله اجراء در آمده است، ارزیابی میزان موفقیت چنین طرح‌هایی

بلانندی و لومباردی (2012) در تحقیقی پیرامون یکی از استان‌های چین، نقش بازارهای تخصصی به عنوان یک کانال قوی برای توزیع کالاهای مصرفی را مهم تلقی نموده و در همین راستا بر نقش مهارت‌ها و سنت‌های محلی در زمینه تولید و تجارت صنایع دستی تاکید کرده‌اند. نتایج تحقیقات وان دن هیول و همکارش (2013) که با استفاده از رگرسیون چند متغیره به تحلیل تراکم خرده فروشی در هلند پرداخته‌اند، حاکی از افزایش زنان خرده فروش در شهرهای مختلف هلند بوده است. یاگی (2012) رقابت مابین عمده‌فروشان و خرده‌فروشان در بازارهای ویژه فروش سبزیجات را مورد بررسی قرار داده و بر نقش تعیین کننده واسطه‌ها یا دلال‌های فروشنده سبزیجات تاکید نموده است. پژوهش‌های عبدالغنی و همکارانش (2012) بیانگر آن بوده که رشد شتابان مراکز خرید در مالزی، رقابت در میان خرده‌فروشان تجاری را سبب شده است. جولیانی و همکارش (2011) به بررسی دلایل روابط بلندمدت میان خریداران و فروشندگان در بازارهای عمده‌فروشی ماهی پرداخته‌اند و بر نقش پدیده‌هایی مانند وفاداری خریداران به فروشندگان تاکید ورزیده‌اند. یوئه (2009) ارتباط بین شبکه‌های اجتماعی و خوداشتغالی در شهرهای چین را بررسی نموده و تفاوت‌های جنسیتی را قابل ملاحظه دانسته است. احداث میادین میوه و تره بار در شهرهای مختلف جهان از جمله در شهرهای کلکته و احمدآباد هندوستان (1: Gandhi et al., 2006)

حل مشکلات موجود و در راستای باززنده سازی عرصه‌های فعالیت جمعی در مرکز شهر پیشنهاد دهد. از منظر ابوالحسنی (۱۳۸۲)، برخی از اقدامات بازدارنده ترافیکی از جمله طرح محدوده ممنوعه ترافیک سبب تضعیف مرکز شهر تهران شده است. ایران‌دوست (۱۳۸۲) در پژوهشی پیرامون بخش غیررسمی، چالش‌ها و فرصت‌های به وجود آمده از این بخش را مورد مطالعه قرار داده و پیشنهادهای را برای برطرف نمودن مشکلات موجود ارائه نموده است. نتایج تحقیقات نایب (۱۳۷۸) بیانگر آن است که با بررسی نوع مشاغل غیررسمی و نوع مالکیت شاغلین آن‌ها می‌توان گفت که نوع مشاغل این بخش عمدتاً خدماتی یا مشاغلی هستند که بنا به اهمیتشان، از مهارت و سرمایه کمی برخوردارند و سهم قابل توجهی از بنگاه‌های این بخش از ویژگی مالکیت خانوادگی برخوردارند. از نظر شیخی (۱۳۶۹)، شغل دست‌فروشی برای بسیاری از این فروشندگان، به تنها وسیله امرار معاش تبدیل شده است و به همین خاطر سختی‌های بی‌شمار (مانند تحقیر، سرما، گرما و ..) را در ازای فقدان گزینه‌ای مناسب‌تر تحمل می‌کرده‌اند. در چنین شرایطی فشارهای مأمورین سد معبر تأثیر چندانی نداشته است، بلکه ریشه مسأله را باید در زیرساخت‌های اقتصادی- اجتماعی جامعه جستجو کرد.

در مجموع تعداد کل پرسشنامه‌ها ۳۷۹ عدد (برابر با حجم کل جامعه آماری) بوده است. برای تحلیل نهایی داده‌ها نیز نرم افزارهای Excel و SPSS به کار رفته است. برای بررسی سؤال‌های تحقیق، از آزمون‌های همبستگی پیرسون و همبستگی جزئی استفاده شده است. ضریب همبستگی پیرسون جهت تعیین رابطه میان دو متغیر فاصله‌ای یا نسبی به کار می‌رود و در ضریب همبستگی جزئی یا تفکیکی^۱ تأثیرات متغیر یا متغیرهای کنترلی بر روی متغیر وابسته و مستقل مورد نظر کنترل می‌شوند تا در رابطه بین دو متغیر اصلی خلل ایجاد نشود. اگر تأثیر یک متغیر مستقل از روی همبستگی بین متغیر وابسته و متغیر مستقل مورد نظر کنترل شود، همبستگی تفکیکی مرتبه اول نامیده می‌شود و در صورتی که تأثیر دو متغیر مستقل از روی همبستگی بین دو متغیر اصلی کنترل یا تفکیک شود، همبستگی تفکیکی مرتبه دوم نامیده می‌شود. در این تحقیق از ضریب همبستگی تفکیکی مرتبه دوم استفاده شده است. برای تعیین مقادیر مربوط به متغیرهای اصلی تحقیق، در طی روزهای مختلف در بازه‌های زمانی معین، از تعداد دست‌فروشان و جمعیت عابرپیاده عبوری (جهت تعیین حجم ترافیک پیاده) و همچنین از تعداد ماشین‌ها و موتورسیکلت‌های عبوری جهت تعیین حجم ترافیک سواره در مرکز و حاشیه شهر آمارگیری به عمل آمد.

یا در شهر راسکین در ایالت فلوریدای آمریکا (Ruskin Community Development Corporation, 2007: 1) و یا برخی شهرهای چین (Lu et al., 2004: 9) نیز از جمله اقدامات سازنده و مفید در جهت ساماندهی دست‌فروشان شهری می‌تواند محسوب شود.

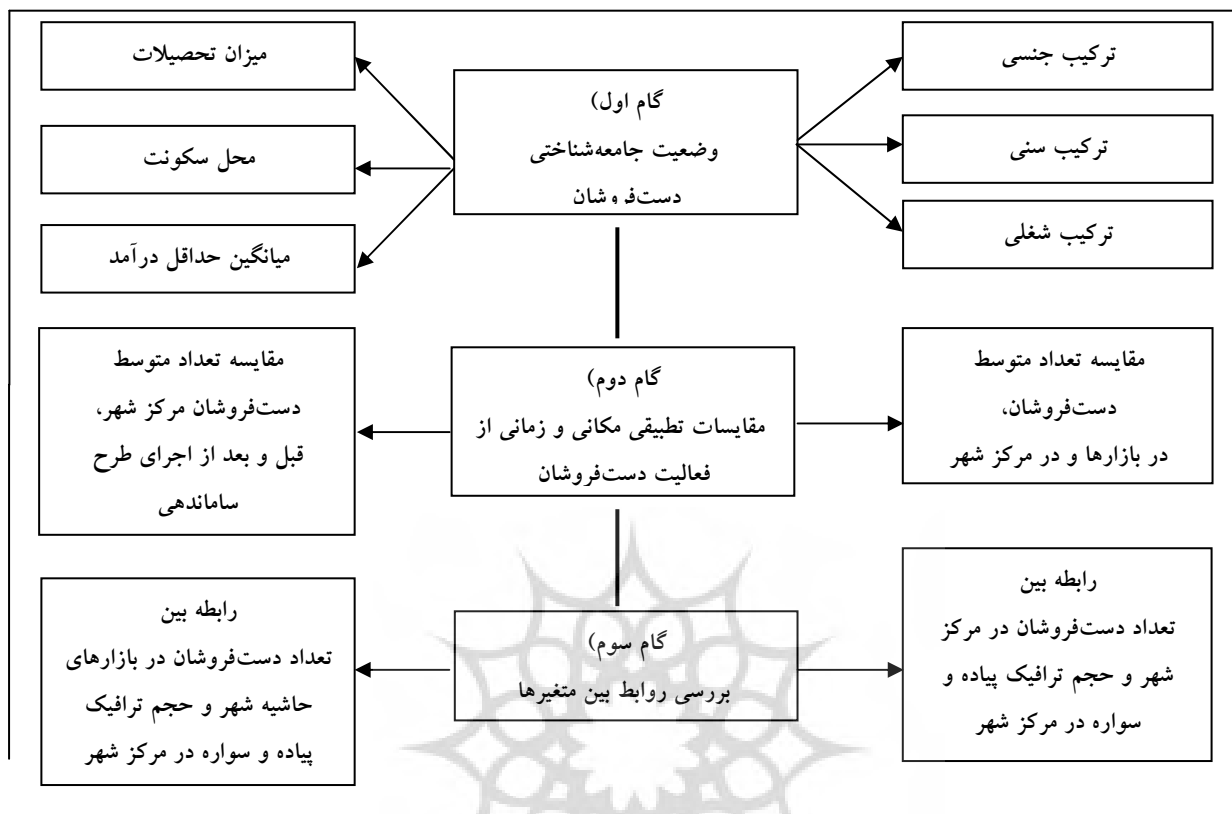
۱-۵- سؤال‌ها و فرضیه‌ها

- چه رابطه‌ای بین تعداد دست‌فروشان در مرکز شهر و حجم ترافیک پیاده و سواره در مرکز شهر لنگرود وجود دارد؟

- چه رابطه‌ای بین تعداد دست‌فروشان در بازارهای حاشیه شهر و حجم ترافیک پیاده و سواره در مرکز شهر لنگرود وجود دارد؟

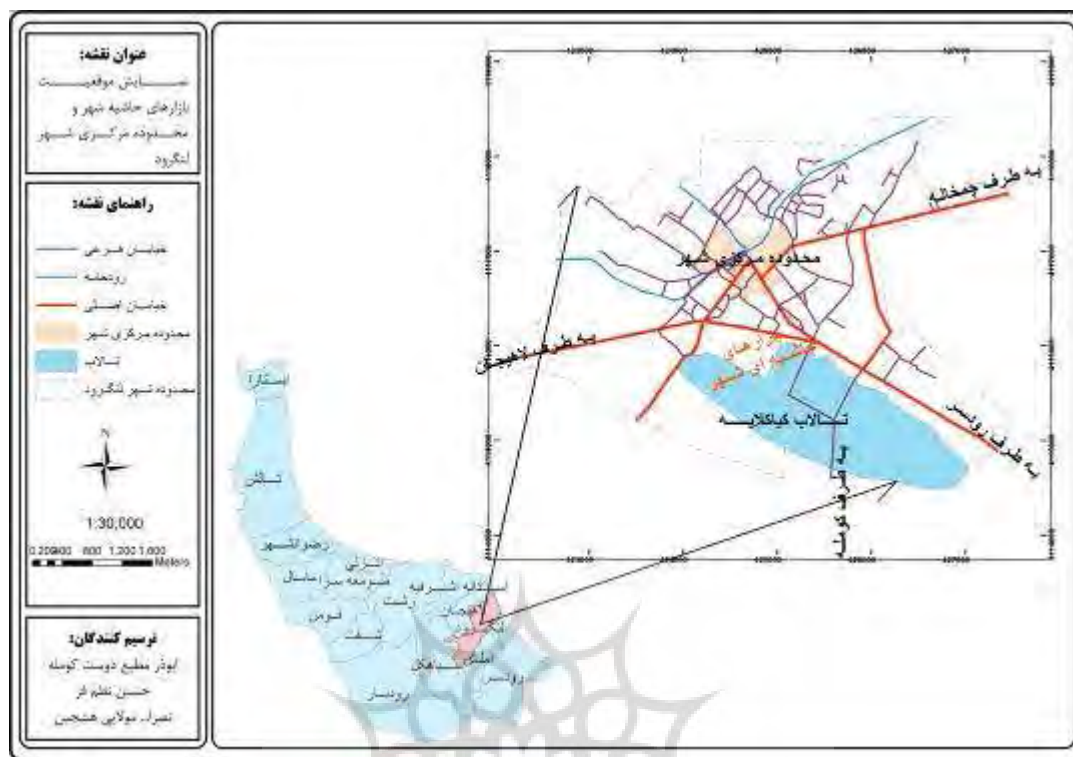
۱-۶- روش تحقیق

روش به کار گرفته شده در این تحقیق، روش توصیفی-تحلیلی است؛ بدین معنا که توصیف و مطالعه وضع موجود، مقدمه‌ای جهت تحلیل بعد از آن است. روش جمع‌آوری اطلاعات، هم بر اساس مطالعات کتابخانه‌ای یا اسنادی و هم بر اساس میدانی است. در این تحقیق با توجه به برابری حجم نمونه و جامعه آماری، از روش سرشماری استفاده شده است؛ یعنی آمار و اطلاعات کل جامعه آماری جمع‌آوری شده است که شامل ۲ دسته می‌باشند: ۱- تعداد دست‌فروشان در جمعه‌پارک‌بازار که به طور میانگین ۲۶۴ نفر هستند. ۲- تعداد دست‌فروشان در بازارهای هفتگی شهر که به طور میانگین ۱۱۵ نفر هستند.

شکل ۱- مدل مفهومی تحقیق (ترسیم: نگارندگان)

۷-۱- معرفی متغیرها و شاخص‌ها
 جمعیت عابریاده و برای سنجش حجم ترافیک سواره
 در این تحقیق، متغیر مستقل تعداد دست‌فروشان و از شاخص شمارش تعداد کل وسایل نقلیه عبوری در
 متغیر وابسته حجم ترافیک پیاده و سواره شهری است. مکان‌ها و در بازه‌های زمانی معین استفاده شده است.
 برای سنجش حجم ترافیک پیاده از شاخص شمارش ۱-۸- محدود و قلمرو پژوهش

شکل ۲- نمایش موقعیت بازارهای حاشیه شهر (محل ویژه برای فعالیت دست‌فروشان شهری) و محدوده مرکزی شهر

شهر لنگرود مرکز شهرستان لنگرود در ناحیه شرقی استان گیلان واقع شده است. مساحت محدوده قانونی شهر لنگرود، ۱۶۰۵ هکتار و مساحت حریم این شهر نیز ۹۰۴ هکتار است. با احتساب محدوده قانونی و حریم، مساحت کل آن حدود بر ۲۵۰۹ هکتار از سوی شهرداری برآورد گردیده است. این شهر از نظر توپوگرافی نیز دارای دو ناحیه جغرافیایی جلگه‌ای و کوهستانی است (سازمان برنامه و بودجه گیلان، ۱۳۷۷: ۱۷). شهرستان لنگرود در سال ۱۳۹۰ دارای ۴۴۳۶۱ خانوار و ۱۳۷۲۷۲ نفر جمعیت بوده که ۹۲۰۳۷ نفر (۶۷ درصد) در نقاط شهری و ۴۵۲۳۵ نفر (۳۳ درصد) در نقاط روستایی ساکن هستند و جمعیت خود شهر لنگرود نیز برابر ۷۴۴۷۷ نفر بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰). شهر لنگرود با دارا بودن دو بازار هفتگی و همکاران، (۱۳۸۹: ۱۳۷). جمعه‌پارک‌بازار با وجود

موسوم به شنبه‌بازار و چهارشنبه‌بازار، حجم بالایی از مبادلات انواع محصولات و کالاها را در منطقه شرق گیلان بر عهده دارد. از آنجا که پراکندگی این بازارها در معابر و محلات مرکز شهر، مشکلات متعددی را برای شهر و شهروندان ایجاد می‌نموده، در سال‌های اخیر بازارهای هفتگی از بخش مرکزی شهر به محلی ویژه واقع در حاشیه شهر انتقال داده شده است. علاوه بر بازارهای هفتگی، یک مجموعه تفریحی-تجاری با عنوان پارک بازار در همسایگی بازار هفتگی دایر شده که علاوه بر فعالیت‌های روزانه مغازه‌ها و واحدهای تجاری درون آن، بازاری هفتگی با خصوصیتی ویژه و منحصر به فرد در روزهای جمعه با عنوان جمعه‌پارک‌بازار نیز در آن برپا شده است (معمدی‌مهر و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۳۷). جمعه‌پارک‌بازار با وجود

برای کشورهای کمتر توسعه یافته مصداق بیشتری دارد (جرکثانی، ۱۳۹۰: ۲۸).

برخی از امتیازات یا مزایا و منافع حاصل از فعالیت بخش غیررسمی عبارتند از: (۱) این بخش با پایین نگه داشتن قیمت‌ها، هزینه زندگی میلیون‌ها شهرنشین جهان سوم را در نیازهای روزانه متعادل می‌سازد و از فشار اقتصادی بر گروه کم درآمد شهری می‌کاهد؛ (۲) دست‌فروشی در بالا رفتن میزان مصرف مواد مورد نیاز طبقه کم درآمد شهری نقش عمده‌ای دارد و نیازهای این قبیل خانواده‌ها از طریق فروش با قیمت‌های پایین برطرف می‌شود؛ (۳) نیروی کار بخش غیررسمی به دلیل اشتغال و فعالیت روزانه از انواع انحرافات اجتماعی برکنار است؛ (۴) با وجود نیروی عظیم کار که بیشتر غیرماهر و فاقد محل اشتغال هستند، نمی‌توان از این بخش، به عنوان انگل در اقتصاد شهری نام برد. در واقع، فعالیت شاغلان بخش غیررسمی یک نوع تلاش برای زنده ماندن است. از طرف دیگر برخی از آسیب‌ها یا مضرات حاصل از فعالیت بخش غیررسمی عبارتند از: (۱) مهاجرت‌های روستایی را به شهرها به ویژه شهرهای بزرگ جهان سوم شتاب می‌بخشد؛ (۲) به سبب عدم رعایت بهداشت و روباز بودن مواد غذایی و میوه‌جات، گسترش امراض را موجب می‌شود؛ (۳) زباله و پس مانده‌های غذایی، به بخشی از شهر چهره زشتی می‌بخشد؛ (۴) به سبب اشتغال پیاده‌روها، عبور و مرور در پیاده‌روها به سختی انجام می‌گیرد (شکوئی، ۱۳۷۹: ۶۷-۶۹). در بخش غیررسمی بسیاری از افراد از جمله جوانان (Brewer, 2005: 7)، زنان (Murray, 2009: 5) و افراد با توانایی پایین (Perry, 2003: 12) با

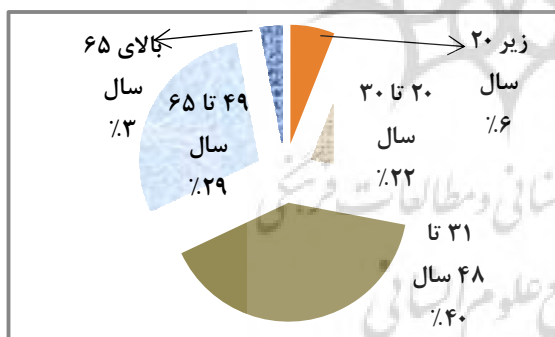
شباهت‌های متعدد با بازارهای سنتی، تفاوت‌های اساسی و آشکاری نیز با این بازارها دارد. تفاوت‌های عمده میان این بازارها، اغلب از دید برخورداری از ویژگی‌های فروشندگان و خریداران است که خود عناصر اصلی هر بازاری را تشکیل می‌دهند (مطیعی لنگرودی و مطیع‌دوست، ۱۳۹۲: ۱۷۱). ترکیب کارکرد تجاری با کارکرد تفریحی و گذران اوقات فراغت در یک مجموعه واحد بنام پارک‌بازار، می‌تواند نویدبخش مسیری جدید در جهت توسعه پایدار شهری باشد (معمدی‌مهر و مطیع‌دوست، ۱۳۹۱: ۷۲). در حال حاضر فعالیت دست‌فروشان در این بازارهای حاشیه شهری (شامل دو بازار هفتگی و جمعه‌پارک‌بازار) در کنار سایر کسبه و فروشندگان انجام می‌شود.

۲- مفاهیم، دیدگاه‌ها و مبانی نظری

کیت هارت در سال ۱۹۷۱ در یک تحقیق کلاسیک درباره اقتصاد کشور غنا، واژه بخش غیررسمی را به مباحث جغرافیایی و اقتصادی وارد کرد. همچنین از این بخش در شهرهای جهان سوم تحت عنوان جغرافیای پیاده‌روها نیز یاد می‌شود (شکوئی، ۱۳۷۹: ۶۴). در واقع بخش غیررسمی مشاغلی هستند که ارزش افزوده‌ای ندارند و بیشتر نقش واسطه را در عرضه کالا و خدمات دارند (صرامی، ۱۳۷۵: ۴۲). در گذشته، این بخش، یک بخش ورشکسته با فعالیت‌های ناخوشایند و غیرمولد تلقی می‌شد (مهرآراء، ۱۳۸۰: ۱۲۹)، در حالی که در مطالعات کنونی به این بخش به عنوان یک پدیده مهم و اثرگذار بر فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی هر کشوری نگاه می‌شود. این امر بالاخص

بساطی‌های بزرگ به حساب می‌آیند. همچنین در بعضی از مواقع خاص سال نظیر ایام قبل از عید، نمایشگاه‌های فصلی، ایام بازگشایی مدارس و... تعداد کل بساطی‌های بزرگ و کوچک به ۱۰۰۰ الی ۱۵۰۰ بساطی افزایش می‌یابد و به تبع آن تعداد کل دست‌فروشان نیز به طور متوسط از رقم فعلی (۲۶۴ نفر) به ۴۰۰ الی ۶۰۰ نفر نیز افزایش پیدا می‌کند. همچنین در بازارهای هفتگی نیز از مجموع ۳۰۰ بساطی بزرگ و کوچک، ۳۸ درصد آن یعنی ۱۱۵ بساطی جزو دست‌فروشان محسوب می‌شوند و در مواقع خاص سال نیز این رقم به ۳۲۰ بساطی افزایش می‌یابد. در مجموع هر هفته به طور متوسط ۳۷۹ دست‌فروش در بازارهای لنگرود (شامل بازارهای هفتگی و جمعه‌پارک‌بازار) حضور می‌یابند.

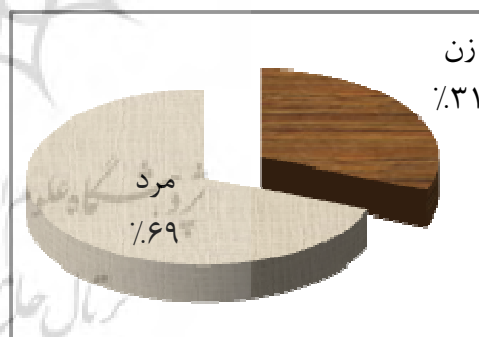
شکل ۴- ترکیب سنی دست‌فروشان

محدودیت و چالش‌هایی (Chouksey, 2007; Capt, 2007; Mitra, 2007) برای افزایش بهره‌وری‌شان رویرو هستند. به عنوان نمونه می‌توان گفت اغلب زنان به دلایل متعدد همچون کمبود فرصت اشتغال، فقدان مهارت‌های لازم وارد بخش غیررسمی می‌شوند (ILO, 1993 & 2002 & 2005 & 2006).

۳- تحلیل یافته‌ها

۳-۱- آمار توصیفی (وضعیت جامعه شناختی) دست‌فروشان

در شرایط عادی و معمولی، هر هفته ۶۰۰ بساطی بزرگ و کوچک در جمعه‌پارک‌بازار حضور می‌یابند که از این تعداد، به طور متوسط ۲۶۴ فروشنده که ۴۴ درصد از کل فروشندگان این بازار را تشکیل می‌دهند، جزو دست‌فروشان یا دوره‌گردان محسوب می‌شوند و مابقی یعنی ۳۳۶ بساطی (۵۶ درصد) جزو فروشندگان

شکل ۳- ترکیب جنسی دست‌فروشان

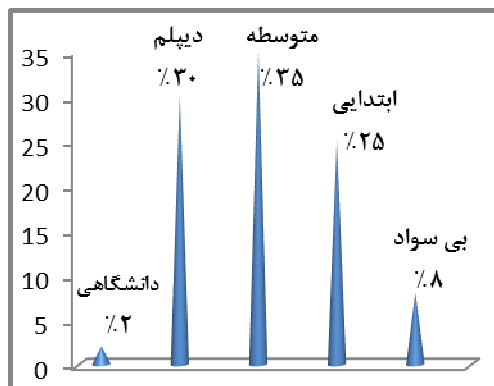
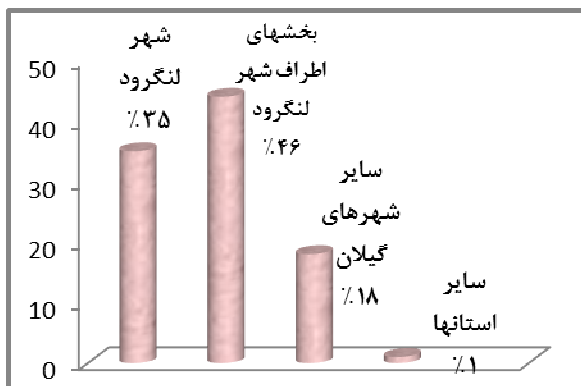
(منبع: برداشت‌های میدانی نگارندگان، ۱۳۹۱)

حضور می‌یابند. همچنین همان طور که در شکل ۴ مشاهده می‌شود، ترکیب سنی دست‌فروشان ترکیب متنوعی است که در آن همه گروه‌های سنی وجود دارند. با این حال باید گفت که سن ۶۲ درصد از دست‌فروشان بین ۲۰ تا ۴۸ سال است که این امر

با توجه به شکل ۳ می‌توان گفت علاوه بر مردان، زنان دست‌فروش نیز درصد قابل ملاحظه‌ای را در میان دست‌فروشان بازارهای لنگرود به خود اختصاص داده‌اند که بیشترشان زنان روستایی و کشاورز می‌باشند که جهت فروش محصولات خود در این بازارها

نشان‌دهنده میانگین سنی نسبتاً جوان دست‌فروشان

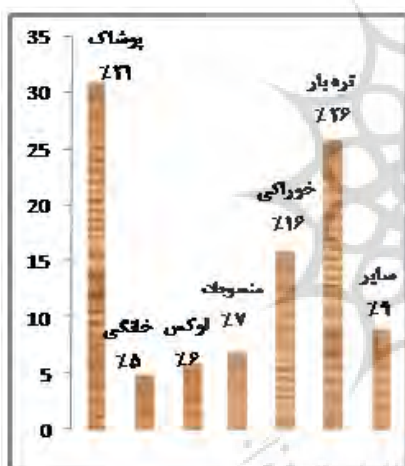
بازارهای لنگرود است.

شکل ۶- محل سکونت دست‌فروشان

شکل ۵- میزان تحصیلات دست‌فروشان

(منبع: برداشت‌های میدانی نگارندگان، ۱۳۹۱)

میانگین حداقل درآمد مجموع ۳۷۹ دست‌فروش (بر حسب تومان)	نوع شغل (صنف)
۳۵/۰۰۰/۰۰۰	تازه‌بار
۱۲/۷۰۰/۰۰۰	پوشاک
۵/۲۰۰/۰۰۰	منسوجات
۳/۰۰۰/۰۰۰	لوازم خانگی
۲/۴۷۰/۰۰۰	لوکس و تزئیناتی
۵/۸۰۰/۰۰۰	خوراکی
۴/۰۰۰/۰۰۰	سایر
۶۷/۱۷۰/۰۰۰	جمع کل

شکل ۷- ترکیب شغلی (صنفي) دست‌فروشان

جدول ۱ - میانگین حداقل درآمد مجموع دست‌فروشان

لاهیجان و آستانه‌اشرفیه) می‌باشند که این کوچکی شعاع حوزه نفوذ بازارها به لحاظ جذب دست‌فروشان با توجه به ویژگی‌های شغل دست‌فروشی (موقتی بودن و پتانسیل اقتصادی کم) دور از انتظار هم ناست. با دقت در شکل ۷ می‌توان دریافت که صنف پوشاک و سپس تازه‌بار، بیشترین درصد را در میان انواع شغل‌های دست‌فروشان بازارهای شهر لنگرود تشکیل می‌دهند.

همان‌طور که در شکل ۵ دیده می‌شود، ۶۷ درصد از فروشندگان دست‌فروش، تحصیلات متوسطه به بالا دارند که به نوع خود آمار قابل ملاحظه‌ای در میان این قشر است. از طرف دیگر با توجه به شکل ۶، ۸۱ درصد از دست‌فروشان بازارهای لنگرود، ساکن این شهرستان (شهر لنگرود و بخش‌های اطرافش) و ۱۸ درصد نیز ساکن سایر شهرهای گیلان (رودسر،

۳-۲-۱- مقایسه تعداد متوسط دست‌فروشان در بازارهای حاشیه شهر و در مرکز شهر

از آنجایی که در شهر لنگرود، فعالیت‌های تجاری در مرکز شهر و در بازارهای حاشیه شهر در روزهای مختلف هفته متغیر است، تعداد متوسط دست‌فروشان نیز در مرکز و در حاشیه شهر در روزهای مختلف هفته با یکدیگر متفاوت است. از همین رو آمارهای مورد نیاز در این بخش به تفکیک روزهای مختلف هفته در جدول شماره ۲ آورده شده است. با توجه به این جدول باید توضیح داد که در گذشته، بازارهای هفتگی شهر لنگرود در روزهای شنبه و چهارشنبه در محدوده مرکزی شهر برپا می‌شده و سپس در سال‌های اخیر این بازارها به محل حاشیه شهر انتقال داده شده است؛ لیکن در مرکز شهر نیز فعالیت‌های تجاری در همه روزها به ویژه در روزهای شنبه و چهارشنبه صورت می‌گیرد. از همین رو طی مراجعات متعدد حضوری به مرکز و حاشیه شهر، تعداد متوسط دست‌فروشان در روزهای شنبه و چهارشنبه در بازارهای حاشیه شهر ۱۱۵ عدد و در مرکز شهر ۶۰ عدد است. در روز جمعه نیز عمده فعالیت‌های تجاری شهر در جمعه‌پارک‌بازار که در حاشیه شهر برپا می‌شود، صورت می‌گیرد و طبق برداشت‌های میدانی انجام شده، تعداد متوسط دست‌فروشان در این روز در بازارهای حاشیه شهر ۲۶۴ عدد و در مرکز شهر اندک است. اما در روزهای عادی هفته (همه روزهای هفته به غیر از شنبه، چهارشنبه و جمعه)، از آنجا که بازارهای روزانه در محدوده مرکزی شهر برپا می‌شود و در حاشیه شهر فعالیت‌های تجاری قابل توجهی وجود ندارد، با تعداد متوسط ۲۰

البته صنف تره‌بارفروشان (شامل میوه و سبزی فروشان) که در بازارهای هفتگی لنگرود ۸۷ درصد فروشندگان را تشکیل می‌دهند، در جمعه‌پارک‌بازار تقریباً هیچ فعالیتی ندارند. در مجموع می‌توان گفت که بر خلاف جمعه‌پارک‌بازار که بیشتر صنف پوشاک را در بر می‌گیرد، بازارهای هفتگی شهر بیشتر اختصاص به تره‌بارفروشان دارد. از سوی دیگر مطابق جدول ۱، بیشترین درآمد دست‌فروشان متعلق به صنف‌های تره‌بارفروشان و پوشاک است. البته شایان ذکر است که این آمار، میانگین درآمد مجموع ۳۷۹ دست‌فروش فعال در سه بازار شهر لنگرود (دو بازار هفتگی و جمعه‌پارک‌بازار) است که از تک تک دست‌فروشان این بازارها پرسیده شده و سپس میانگین درآمدهای ذکر شده به تفکیک نوع صنف، به دست آمده است.

۳-۲- مقایسات تطبیقی مکانی و زمانی از فعالیت دست‌فروشان

برای انجام مقایسات تطبیقی مکانی و زمانی از فعالیت دست‌فروشان، طی روزها و هفته‌های مکرر و منظم (تابستان ۱۳۹۱) به محدوده مرکزی شهر و نیز محل بازارهای حاشیه شهر مراجعات حضوری صورت گرفت تا علاوه بر برداشت‌های میدانی از ویژگی‌ها و نحوه فعالیت دست‌فروشان، از تعداد متوسط این دسته از فروشندگان در مکان‌های معین شهر و نیز در دوره‌های زمانی معین آمارگیری به عمل آید که نتایج آن در ادامه می‌آید:

۲- دومین نکته این است که علاوه بر این ۲۵۰ نفر از دست‌فروشان، ۱۲۹ نفرشان بعد از اجرای طرح ساماندهی، به دست‌فروشی در بازارهای هفتگی به ویژه در جمعه‌پارک‌بازار روی آورده‌اند و این حکایت از آن دارد که بازارهای حاشیه شهر که اساساً برای ساماندهی دست‌فروشان و گردآوری آن‌ها در یک مکان ایجاد شده، خود موجبات افزایش تعداد دست‌فروشان را فراهم نموده است؛ لیکن باید گفت که این افزایش دست‌فروشان، نه تنها برای شهر و شهروندان هیچ مشکلی ایجاد نمی‌کند (زیرا دست‌فروشان در حاشیه شهر و به دور از مرکز شهر حضور می‌یابند)، بلکه به عنوان پتانسیل بازارهای شهر لنگرود در ایجاد اشتغال هر چند موقت و غیر رسمی برای عده‌ای از شهروندان یا روستائیان، محسوب می‌شود (شکل ۸).

جدول ۳- سابقه دست‌فروشی فروشندگان در سطح شهر

لنگرود (قبل از اجرای طرح)

جمع کل	جمعه پارک بازار	بازارهای هفتگی	❖
۲۵۰	۱۵۰	۱۰۰	تعداد دست‌فروشان با سابقه دست‌فروشی در مرکز شهر
۱۲۹	۱۱۴	۱۵	تعداد دست‌فروشان جدید (بی سابقه)
۳۷۹	۲۶۴	۱۱۵	تعداد کل دست‌فروشان

منبع: برداشت‌های میدانی نگارندگان، ۱۳۹۱

دست‌فروش در مرکز شهر و نیز با عدم حضور دست‌فروشان در حاشیه شهر مواجهیم. با توجه به این توضیحات در مجموع می‌توان گفت که تعداد متوسط دست‌فروشان که در طول هفته در بازارهای حاشیه شهر لنگرود فعالیت می‌کنند، به مراتب بیشتر از دست‌فروشان است که در مرکز شهر حضور می‌یابند.

جدول ۲- تعداد متوسط دست‌فروشان در بازارها و مرکز شهر

تعداد متوسط دست‌فروشان		روزهای هفته
مرکز شهر	بازارهای حاشیه شهر	
۲۰	۰	روزهای عادی
۶۰	۱۱۵	شنبه و چهارشنبه (روزهای بازار هفتگی)
۵	۲۶۴	جمعه (روز برپایی جمعه‌پارک‌بازار)
۸۵	۳۷۹	مجموع دست‌فروشان

منبع: برداشت‌های میدانی نگارندگان، ۱۳۹۱

۳-۲-۲- مقایسه متوسط دست‌فروشان مرکز شهر، قبل و بعد از اجرای طرح ساماندهی
نتایج حاصله از تحقیقات میدانی در زمینه سابقه دست‌فروشی فروشندگان در جدول ۳ آمده است.
نکات قابل ذکر با توجه به این جدول عبارتند از:

۱- اولین نکته این است که ۲۵۰ نفر از دست‌فروشان بازارهای موجود در شهر لنگرود، قبل از اجرای طرح ساماندهی دست‌فروشان، در مرکز شهر فعالیت می‌کرده‌اند و بر طبق اظهار نظر خودشان، بعد از اجرای طرح، هیچ گونه فعالیتی در سطح شهر نداشته‌اند و فعالیت اقتصادی آن‌ها در شهر لنگرود فقط در محدوده بازارهای هفتگی یا جمعه‌پارک‌بازار است.

آمارگیری‌های لازم به عمل آمد. روزهای انتخاب شده عبارتند: از ۲ روز بازار هفتگی شهر یعنی شنبه و چهارشنبه، ۱ روز عادی هفته و ۱ روز برپایی جمعه‌پارک‌بازار. به دلیل این که حجم تردد عابرین پیاده و وسایل نقلیه و نیز حضور دست‌فروشان در روزهای عادی و روزهای برپایی بازار متفاوت از یکدیگر است، از همین رو چنین دسته‌بندی‌هایی صورت گرفته است. محورهای سه‌گانه‌ای که حجم تردد وسایل نقلیه در آن‌ها، مورد ثبت و ضبط قرار گرفت، عبارتند از: ۱- خیابان امام خمینی، واقع در بخش مرکزی و اطراف میدان اصلی شهر (میدان نماز)، ۲- خیابان شریعتی، واقع در بخش مرکزی و اطراف میدان اصلی شهر (میدان نماز) و ۳- خیابان‌های محدوده پارک فجر واقع در حاشیه شهر. ساعات کار بازار هفتگی از ساعت ۷ صبح الی ۳ عصر و اوج رونق بازار از ساعت ۹ صبح الی ۱ عصر است. به همین دلیل، آمارگیری از حجم تردد وسایل نقلیه در محورهای فوق، از ساعت ۸ صبح الی ۲ عصر و در بازه‌های زمانی نیم‌ساعته، انجام شد و فرصت‌های ۱۵ دقیقه‌ای جهت استراحت آمارگیران و کاهش خطاهای ناشی از خستگی عمل شمارش و در نتیجه افزایش دقت آمارهای مربوطه در نظر گرفته شد. از حجم تردد عابرین پیاده و وسایل نقلیه و نیز تعداد دست‌فروشان در روزها و مکان‌های متفاوت و معین به شرح زیر آمارگیری به عمل آمد:

- خیابان امام (مرکز شهر) در روز چهارشنبه‌بازار؛ -
- خیابان شریعتی (مرکز شهر) در روز چهارشنبه‌بازار؛ -
- خیابان امام (مرکز شهر) در روز شنبه‌بازار؛ -
- خیابان شریعتی (مرکز شهر) در روز شنبه‌بازار؛ -

شکل ۸- تصاویری از فعالیت دست‌فروشان در بازارهای حاشیه شهر (منبع: نگارندگان)

۳-۳- بررسی سؤال‌های تحقیق (روابط بین متغیرها)

برای بررسی سؤال‌های تحقیق ابتدا در طی روزهای مختلف هفته در تابستان ۱۳۹۱ و در فواصل زمانی معین، از تعداد دست‌فروشان و تعداد جمعیت عابر پیاده و نیز از تعداد ماشین‌ها و موتورسیکلت‌های عبوری در مرکز شهر لنگرود و در محل بازارهای حاشیه شهر آمارگیری به عمل آمد تا روابط بین متغیرها بر اساس آن مورد مطالعه قرار گیرد. روش‌های مختلفی برای آمارگیری میزان رفت و آمد وسایل نقلیه در یک خیابان وجود دارد که در این پژوهش، روش شمارش دستی به کار رفته است؛ بدین نحو که در ۴ روز مختلف،

به عنوان نمونه نتایج یک روز آمارگیری در جدول ۴ آمده است. برای سایر روزها و مکان‌ها نیز جداولی مشابه جدول ۴ بدست آمد و در مجموع ۱۲ جدول به همین طریق تنظیم گردید که به جهت رعایت اختصار از درج سایر جداول در این تحقیق صرف نظر شده است. سپس بر اساس جداول به دست آمده، یک جدول کلی و گسترده (شامل همه روزها و مکان‌ها) تهیه شد و آن‌گاه بر طبق این جدول نهایی، رابطه بین متغیرها در سؤال‌های تحقیق از طریق آزمون‌های متناسب با هر سوال، مورد بررسی قرار گرفت.

(مرکز شهر) در روز عادی؛ - خیابان شریعتی (مرکز شهر) در روز عادی؛ - خیابان امام (مرکز شهر) در روز جمعه پارک‌بازار؛ - خیابان شریعتی (مرکز شهر) در روز جمعه پارک‌بازار؛ - محدوده خیابان‌های پارک فجر (حاشیه شهر) در روز چهارشنبه‌بازار؛ - محدوده خیابان‌های پارک فجر (حاشیه شهر) در روز شنبه‌بازار؛ - محدوده خیابان‌های پارک فجر (حاشیه شهر) در روز عادی؛ - محدوده خیابان‌های پارک فجر (حاشیه شهر) در روز جمعه پارک‌بازار.

جدول ۴- حجم تردد عابرین پیاده و وسایل نقلیه و تعداد دست‌فروشان در خیابان امام (مرکز شهر) در روز چهارشنبه

تعداد موتورسیکلت‌های عبوری (رفت و برگشت)	تعداد اتومبیل‌های عبوری (رفت و برگشت)	تعداد عابرین پیاده	تعداد دست‌فروشان	بازه‌های زمانی
۸۳	۷۲۳	۲۵۶	۲۳	۸ الی ۸:۳۰
۹۶	۸۰۵	۴۰۷	۳۸	۸:۴۵ الی ۹:۱۵
۱۴۳	۷۸۳	۵۳۹	۴۴	۹:۳۰ الی ۱۰
۲۰۱	۸۳۸	۱۱۱۴	۵۸	۱۰:۱۵ الی ۱۰:۴۵
۲۶۷	۹۵۵	۹۵۲	۶۱	۱۱ الی ۱۱:۳۰
۲۱۹	۱۳۰۱	۷۵۸	۶۱	۱۱:۴۵ الی ۱۲:۱۵
۲۵۳	۸۳۵	۵۸۷	۵۶	۱۲:۳۰ الی ۱
۱۱۴	۷۵۶	۳۲۵	۴۹	۱:۱۵ الی ۱:۴۵
۳۳۹	۱۷۴۹	۱۲۳۴/۵	۹۷/۵	میانگین در ساعت

منبع: برداشت‌های میدانی نگارندگان، ۱۳۹۱

ابتدا از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد؛ اما از آنجا که متغیرهای دیگری (مانند تعداد ماشین‌ها یا موتور سیکلت‌های عبوری از مرکز شهر) نیز ممکن است در رابطه بین این دو متغیر تأثیر داشته باشند، در ضریب همبستگی پیرسون، اثرات این متغیرها حذف نمی‌شود. بنابراین استفاده از این ضریب (همبستگی پیرسون)، روش مناسبی برای بررسی روابط بین

۳-۳-۱- رابطه بین تعداد دست‌فروشان در مرکز شهر و حجم ترافیک پیاده و سواره در مرکز شهر الف) رابطه بین تعداد دست‌فروشان در مرکز شهر و حجم ترافیک پیاده در مرکز شهر لنگرود برای بررسی رابطه بین دو متغیر اصلی یعنی تعداد دست‌فروشان در مرکز شهر و حجم ترافیک پیاده در مرکز شهر (جمعیت عابریاده عبوری از مرکز شهر)،

از همبستگی تفکیکی مرتبه دوم استفاده شده است. نتایج حاصله از این آزمون در جدول شماره ۵ آورده شده است.

متغیرهای این بخش نمی‌تواند محسوب گردد. برای رفع این مشکل، از همبستگی جزئی استفاده شده است. در اینجا تأثیر دو متغیر مستقل از روی همبستگی بین دو متغیر اصلی، کنترل یا تفکیک شده و به همین جهت

جدول ۵- آزمون همبستگی جزئی میان تعداد دست‌فروشان در مرکز شهر و حجم ترافیک پیاده در مرکز شهر

تعداد موتورسیکلت‌ها	تعداد ماشین‌های عبوری از مرکز شهر	جمعیت عابر پیاده عبوری از مرکز شهر	تعداد دست‌فروشان در مرکز شهر	متغیرهای کنترلی
۰/۶۷۳	۰/۸۹۹	۰/۵۸۹	۱/۰۰۰	تعداد ضریب همبستگی
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۲	۰	دست‌فروشان در سطح معناداری
۶	۶	۶	۰	مرکز شهر درجه آزادی
۰/۶۹۲	۰/۸۵۵	۱/۰۰۰	۰/۵۸۹	جمعیت عابر پیاده ضریب همبستگی
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۲	عبوری از مرکز سطح معناداری
۶	۶	۰	۶	شهر درجه آزادی
۰/۷۴۷	۱/۰۰۰	۰/۸۵۵	۰/۸۹۹	تعداد ماشین‌های ضریب همبستگی
۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	عبوری از مرکز سطح معناداری
۶	۰	۶	۶	شهر درجه آزادی
۱/۰۰۰	۰/۷۴۷	۰/۶۹۲	۰/۶۷۳	تعداد ضریب همبستگی
۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	موتورسیکلت‌های سطح معناداری
۰	۶	۶	۶	عبوری از مرکز درجه آزادی
		۰/۴۷۸	۱/۰۰۰	تعداد ضریب همبستگی
		۰/۰۰۱	۰	دست‌فروشان در سطح معناداری
		۴	۰	مرکز شهر درجه آزادی
		۱/۰۰۰	۰/۴۷۸	حذف متغیرهای مداخله‌گر جمعیت عابر پیاده ضریب همبستگی
		۰	۰/۰۰۱	عبوری از مرکز سطح معناداری
		۰	۴	شهر درجه آزادی

* سطح اطمینان برابر با ۹۵ درصد است.

است. با توجه به این جدول و با توجه به این که میزان سطح معنی داری در این آزمون، کمتر از ۵ درصد است، رابطه مستقیم بین دو متغیر اصلی تایید می‌گردد و این بدان معناست که با افزایش تعداد دست‌فروشان در مرکز شهر، بر حجم ترافیک سواره نیز افزوده می‌گردد. فرضیه همبستگی در این مورد به صورت دوطرفه یا دو دنباله است که این امر در جدول مذکور مشاهده می‌شود. نکته مهم اینکه همبستگی بین دو متغیر فقط حاکی از آن است که افزایش یا کاهش یک متغیر سبب افزایش یا کاهش متغیر دیگر می‌شود، ولی این همبستگی را نمی‌توان دلیلی برای رابطه علت و معلولی این دو متغیر دانست و از این رو به تفاوت بین مفهوم همبستگی و مفهوم رابطه علت و معلولی بایستی توجه شود.

در جدول ۵، ضریب همبستگی میان متغیرهای اصلی، بدون حذف سایر متغیرها برابر با (۰/۵۸۹) است. با در نظر گرفتن اثرات سایر متغیرها و به عبارتی دیگر با حذف این متغیرها (یعنی تعداد ماشین‌ها یا موتور سیکلت‌های عبوری از مرکز شهر)، ضریب همبستگی میان متغیرهای اصلی، برابر با (۰/۴۷۸) خواهد بود. با توجه به این که میزان سطح معنی‌داری در آزمون این ضریب کمتر از ۵ درصد است، رابطه مستقیم میان دو متغیر اصلی تایید می‌گردد و این بدان معناست که با افزایش تعداد دست‌فروشان در مرکز شهر، بر جمعیت عابرپیاده عبوری از مرکز شهر (حجم ترافیک پیاده مرکز شهر) نیز افزوده می‌گردد و بالعکس.

ب) رابطه بین تعداد دست‌فروشان در مرکز شهر و حجم ترافیک سواره در مرکز شهر لنگرود نتایج حاصله از آزمون پیرسون که جهت بررسی رابطه بین متغیرها بکار رفته است، در جدول ۶ آورده شده

جدول ۶- آزمون همبستگی پیرسون میان تعداد دست‌فروشان در مرکز شهر و حجم ترافیک سواره در مرکز شهر لنگرود

تعداد کل وسایل نقلیه عبوری از مرکز شهر	
۰/۵۹۴	ضریب همبستگی پیرسون
۰/۰۰۳	تعداد دست‌فروشان در سطح معناداری مرکز شهر
۸	تعداد بازه‌های زمانی

* سطح اطمینان برابر با ۹۵ درصد است.

ضرورت می‌یابد و به دلیل کنترل یا تفکیک تأثیر دو متغیر مستقل از روی همبستگی بین دو متغیر اصلی، همبستگی تفکیکی مرتبه دوم به کار رفته است. نتایج این آزمون مطابق جدول شماره ۷ است. بر این اساس، ضریب همبستگی میان متغیرهای اصلی، بدون حذف سایر متغیرها برابر با (۰/۶۷۳) است که رابطه مستقیم دو متغیر اصلی را بیان می‌کند؛ لیکن با حذف اثرات

۳-۲-۳- رابطه بین تعداد دست‌فروشان در بازارهای حاشیه شهر و حجم ترافیک پیاده و سواره در مرکز شهر

الف) رابطه بین تعداد دست‌فروشان در بازارهای حاشیه شهر و حجم ترافیک پیاده در مرکز شهر لنگرود در اینجا نیز به جهت کنترل سایر متغیرها در رابطه بین دو متغیر اصلی، استفاده از ضریب همبستگی جزئی

سبب کاهش حجم ترافیک پیاده در مرکز شهر نگردیده است؛ اما در صورتی که اثرات سایر متغیرها مانند ماشین‌ها یا موتورسیکلت‌های عبوری از مرکز شهر کنترل شود، با افزایش تعداد دست‌فروشان در بازارهای حاشیه شهر، از حجم ترافیک پیاده در مرکز شهر نیز کاسته خواهد شد (شکل ۹).

سایر متغیرها برابر با (۰/۵۴۱-) خواهد بود که از رابطه معکوس دو متغیر اصلی حکایت دارد. با توجه به این که میزان سطح معنی‌داری در آزمون این ضریب کمتر از ۵ درصد است، رابطه معکوس میان دو متغیر اصلی تایید می‌گردد و از همین رو می‌توان گفت: در حال حاضر حضور دست‌فروشان در بازارهای حاشیه شهر

جدول ۷- آزمون همبستگی جزئی میان تعداد دست‌فروشان در بازارهای حاشیه شهر و حجم ترافیک پیاده در مرکز شهر

تعداد دست‌فروشان در حاشیه شهر	تعداد ماشین‌های عبوری از مرکز شهر	جمعیت عابر پیاده عبوری از مرکز شهر	تعداد موتورسیکلت‌های عبوری از مرکز شهر	متغیرهای کنترلی
۱/۰۰۰	۰/۷۳۱	۰/۶۷۳	۰/۵۱۱	ضریب همبستگی
۰	۰/۰۰۱	۰/۰۰۳	۰/۰۰۰	تعداد دست‌فروشان در حاشیه شهر
۰	۶	۶	۶	سطح معناداری
۰	۶	۶	۶	درجه آزادی
۰/۶۷۳	۰/۷۸۴	۱/۰۰۰	۰/۶۹۲	ضریب همبستگی
۰/۰۰۳	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	جمعیت عابر پیاده عبوری از مرکز شهر
۶	۶	۰	۶	سطح معناداری
۶	۶	۰	۶	درجه آزادی
۰/۷۳۱	۱/۰۰۰	۰/۷۸۴	۰/۷۴۷	ضریب همبستگی
۰/۰۰۱	۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	تعداد ماشین‌های عبوری از مرکز شهر
۶	۰	۶	۶	سطح معناداری
۶	۰	۶	۶	درجه آزادی
۰/۵۱۱	۰/۷۴۷	۰/۶۹۲	۱/۰۰۰	ضریب همبستگی
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰	تعداد موتورسیکلت‌های عبوری از مرکز شهر
۶	۶	۶	۰	سطح معناداری
۶	۶	۶	۰	درجه آزادی
۱/۰۰۰		-۰/۵۴۱		ضریب همبستگی
۰		۰/۰۰۰		تعداد دست‌فروشان در حاشیه شهر
۰		۴		سطح معناداری
۰		۴		درجه آزادی
-۰/۵۴۱		۱/۰۰۰		ضریب همبستگی
۰/۰۰۰		۰		جمعیت عابر پیاده عبوری از مرکز شهر
۴		۰		سطح معناداری
۴		۰		درجه آزادی

* سطح اطمینان برابر با ۹۵ درصد است.

شکل ۹ - تصاویری از کاهش نسبی ترافیک پیاده مرکز شهر در صورت کنترل سایر متغیرها (منبع: نگارندگان)

از ارتباط معکوس متغیرهاست، اما سطح معنی‌داری به دست آمده حاکی از عدم معناداری آنهاست و به بیانی دیگر همبستگی به دست آمده را می‌توان امری شانسی و تصادفی دانست. در نتیجه می‌توان گفت که بین متغیرهای تحقیق یعنی تعداد دست‌فروشان در بازارهای حاشیه شهر و حجم ترافیک سواره (تعداد کل وسایل نقلیه عبوری) در مرکز شهر لنگرود، رابطه همبستگی معناداری وجود ندارد.

ب) رابطه بین تعداد دست‌فروشان در بازارهای حاشیه شهر و حجم ترافیک سواره در مرکز شهر لنگرود در اینجا نیز آزمون ضریب همبستگی پیرسون برای این کار می‌تواند مناسب باشد که نتایج آن در جدول شماره ۸ آمده است. با دقت در این جدول مشاهده می‌شود که میزان سطح معنی‌داری آزمون برابر با (۰/۴۵۹) است که این ضریب بسیار بزرگ‌تر از ۵ درصد است. بنابراین هرچند ضریب همبستگی نسبتاً قوی (۰/۶۲۲-) حاکی

جدول ۸- آزمون همبستگی پیرسون میان تعداد دست‌فروشان در بازارهای حاشیه شهر و حجم ترافیک سواره در مرکز شهر

تعداد کل وسایل نقلیه عبوری از مرکز شهر	ضریب همبستگی پیرسون
۰/۶۲۲-	تعداد دست‌فروشان در حاشیه شهر
۰/۴۵۹	سطح معناداری
۸	تعداد بازه‌های زمانی

* سطح اطمینان برابر با ۹۵ درصد است.

سواره در مرکز شهر لنگرود رابطه همبستگی مستقیم وجود دارد. همچنین بین تعداد دست‌فروشان در بازارهای حاشیه شهر و حجم ترافیک پیاده در مرکز

۴- نتیجه‌گیری

نتایج این تحقیق حاکی از آن است که بین تعداد دست‌فروشان در مرکز شهر و حجم ترافیک پیاده و

ماشین‌ها یا موتورسیکلت‌های عبوری از مرکز شهر، با افزایش تعداد دست‌فروشان در بازارهای حاشیه شهر، از ازدحام جمعیت مرکز شهر نیز کاسته خواهد شد).

از سوی دیگر با توجه به این مسأله که تعداد اتومبیل‌ها در اکثر شهرهای ایران روز به روز در حال افزایش است و این وسیله نقلیه سطح قابل توجهی از فضای شهری را به خود اختصاص داده است، بنابراین همه مشکلات ترافیکی شهر به ویژه ترافیک سواره شهری را در یک عامل یا علت اصلی (در اینجا عامل دست‌فروشان شهری) نمی‌توان جستجو کرد و از طرف دیگر همان‌طور که در بررسی سئوالات تحقیق تأکید شد، ضرایب همبستگی به دست آمده بین متغیرها را نمی‌توان ضرورتاً نشان‌دهنده رابطه علت و معلولی آن‌ها دانست. یعنی نمی‌توان گفت که حتماً یکی از این متغیرها، علت و دیگری معلول است، بلکه عوامل متعددی می‌توانند بر روی ضریب همبستگی اثر گذارند. این در حالی است که متأسفانه در بسیاری از سازمان‌ها و مراکز اداری و اجرایی و بعضاً حتی در محافل علمی فقط از آثار منفی پدیده دست‌فروشی در شهرها سخن به میان می‌آید و در باب مسائل ترافیکی، عوامل مختلف به یک علت اصلی که آن هم پدیده دست‌فروشی است، تقلیل داده می‌شوند که این کار کاملاً اشتباه و غیرمنطقی است.

همچنین طرح و یادآوری این نکته، بسیار ضروری می‌نماید که در مطالعات مربوط به ساماندهی دست‌فروشان، بایستی به تفاوت طرح ساماندهی دست‌فروشان و جمع‌آوری کلیه دست‌فروشان شهری توجه داشت. زیرا اساساً جمع‌آوری کلیه دست‌فروشان از سطح شهر، نه امری امکان‌پذیر و نه یک امر ضروری

شهر رابطه همبستگی معکوس وجود دارد. در نهایت بین تعداد دست‌فروشان در بازارهای حاشیه شهر و حجم ترافیک سواره در مرکز شهر رابطه همبستگی معناداری وجود ندارد.

رابطه مستقیم بین تعداد دست‌فروشان و حجم ترافیک پیاده و سواره در مرکز شهر حکایت از آن دارد که افزایش تعداد دست‌فروشان در مرکز شهر، ازدحام جمعیت عابر پیاده و نیز افزایش ترافیک سواره را به همراه دارد. از سوی دیگر رابطه معکوس میان تعداد دست‌فروشان در بازارهای حاشیه شهر و حجم ترافیک پیاده در مرکز شهر حاکی از آن است که با افزایش تعداد دست‌فروشان در بازارهای حاشیه شهر، ازدحام جمعیت عابر پیاده در مرکز شهر نیز کاهش می‌یابد. اما این به معنای حل مشکلات ترافیکی شهر نیست. در توضیح بیشتر باید گفت که هرچند در شهر لنگرود به ویژه در مرکز این شهر، مشکلات ترافیکی - اعم از ترافیک پیاده و ترافیک سواره - همچنان یکی از اصلی‌ترین مسائل شهری است، لیکن این مشکلات ناشی از حضور دست‌فروشان در مرکز شهر نیست؛ بلکه عمده این مشکلات ناشی از کوچک بودن مساحت بخش مرکزی شهر از یک سو و تمرکز کاربری‌های مختلف همچون کاربری‌های اداری، تجاری، مسکونی، درمانی در مرکز شهر از سوی دیگر و در نهایت افزایش تعداد مراجعه‌کنندگان به مرکز شهر و نیز افزایش تعداد وسائط نقلیه در مرکز شهر است (مطابق بخش‌های فوق که اثرات ماشین‌ها و موتورسیکلت‌های عبوری از مرکز شهر به عنوان متغیرهای مداخله‌گر، مطرح و اندازه‌گیری شد و تأکید شد که در صورت کنترل اثرات سایر متغیرها مانند

حضور دست‌فروشان و در نتیجه کاهش ازدحام جمعیت در مرکز شهر را نیز فراهم خواهد کرد.

- استفاده از پتانسیل مطلوب موتورسیکلت‌سواری در شهر لنگرود جهت کاهش مشکلات ترافیکی با توجه به فراگیر بودن این پدیده در سطح شهر لنگرود و با توجه به مزایای ارزنده آن از جمله قیمت مناسب، هزینه پایین نگهداری آن، اشغال فضای نسبتاً کم و سرعت مناسب آن و برطرف نمودن تهدیدات و خطرات احتمالی ناشی از آن نظیر میزان بالای تصادفات و عدم توجه به موارد ایمنی.

منابع

ابوالحسنی، مهناز، (۱۳۸۲)، بررسی آثار و پیامدهای محدودیت دسترسی بر کیفیت فضایی مرکز شهر تهران، به راهنمایی سعیدنیا، سید احمد، دانشگاه تهران، دانشکده شهرسازی.

احمدی شادمهری، محمد طاهر، (۱۳۸۶)، بررسی وضعیت شاغلان در بخش غیررسمی (مطالعه موردی: مشهد)، دانش و توسعه، شماره ۲۱، مشهد، صص ۱۵۷-۱۳۷.

ایران‌دوست، کیومرث، (۱۳۸۲)، بخش غیررسمی؛ چالش‌ها و فرصت‌ها، شهرداری‌ها، شماره ۵۳، تهران، صص ۱۷-۱۱.

جرکثانی، کلاریتا، (۱۳۹۰)، معیارهای شناسایی بخش غیررسمی: بخش غیررسمی در کشورهای توسعه یافته و کشورهای کمتر توسعه یافته، ترجمه زینب اسدیان و حسن صدیقی، دنیای اقتصاد، شماره ۲۳۵۸، تهران، ص ۲۸.

است. بلکه طرح ساماندهی دست‌فروشان، به معنای جمع‌آوری اکثریت و یا بخشی از دست‌فروشان شهری و انتقال هدف‌دار آن‌ها به مکان‌های معین است؛ به گونه‌ای که عمده مشکلات ناشی از حضور آنان در سطح شهر برطرف گردد.

۵- پیشنهادها

- توجه به پتانسیل‌های مثبت دست‌فروشان شهری در زمینه بهبود شرایط اقتصادی و اجتماعی جامعه.

- برطرف نمودن عیوب و تهدیدهای محتمله از سوی دست‌فروشان و تدوین برنامه‌ای از پیش طراحی شده و بلندمدت، در عوض اقدامات ضربتی، آنی و کوتاه مدت.

- نظارت منسجم و منظم بر فعالیت‌های متعدد و پراکنده دست‌فروشان و اتخاذ سیاست‌های مناسب جهت جذب و گرد هم آوردن آن‌ها در مکان‌های معین.

- شناسنامه دار کردن دست‌فروشان شهری در محدوده‌های ویژه طرح ساماندهی در راستای کنترل و نظارت بیشتر بر آن‌ها.

- فراهم نمودن زمینه‌های لازم برای کاهش اثرات متغیرهای مداخله‌گری نظیر خودروها و موتورسیکلت‌های عبوری از مرکز شهر که در صورت کنترل آن‌ها همراه با انتقال دست‌فروشان به بازارهای حاشیه شهر، حجم ترافیک پیاده و سواره نیز کاهش می‌یابد.

- تمرکززدایی از مرکز شهر به لحاظ کاربری‌های مختلف و به عبارت دیگر گرفتن عملکردها و نقش‌های متنوع و درهم آمیخته از مراکز شهری و انتقال آن‌ها به سایر نقاط شهر که زمینه‌های کاهش

- جمالی، فیروز و صدر موسوی، میر ستار و لیوارجانی، پروین، (۱۳۸۷)، بررسی ویژگی‌های مشاغل بخش غیررسمی در مادرشهر تبریز، تحقیقات جغرافیایی، شماره ۸۹، اصفهان، صص ۴۶-۱۹.
- رنانی، محسن و اربابیان، شیرین و میرزایی، محمد، (۱۳۹۰)، شناخت ساختار اشتغال زنان در بخش غیررسمی کشور، فصلنامه تحقیقات اقتصادی راه اندیشه، شماره ۱، اصفهان، صص ۶۲-۳۸.
- سازمان برنامه و بودجه استان گیلان، (۱۳۷۷)، سیمای اقتصادی- اجتماعی شهرستان لنگرود، انتشارات سازمان برنامه و بودجه گیلان، اول، رشت، ۱۱۸ ص.
- شکوئی، حسین، (۱۳۷۹)، دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری، انتشارات سمت، چهارم، تهران، ۵۶۸ ص.
- شیخی، محمد، (۱۳۶۹)، علل و پیامدهای دست‌فروشی، اطلاعات سیاسی-اقتصادی، شماره ۳۵، تهران، صص ۷۰-۶۶.
- صرامی، حسین، (۱۳۷۵)، نگرش اجمالی بر مسأله جغرافیایی مشاغل غیررسمی، رشد آموزش جغرافیا، شماره ۴۱، تهران، صص ۴۹-۴۲.
- صفی زاده، مهدی، (۱۳۸۲)، باززننده سازی عرصه‌های فعالیت جمعی در مرکز شهر زنجان (سبزه میدان)، به راهنمایی حناچی، پیروز، دانشگاه تهران، دانشکده معماری.
- عظیمی، نورالدین و فاروقی، محمدرضا، (۱۳۸۷)، الگوهای فضایی حوادث ترافیک درون شهری در رشت، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۶۵، تهران، صص ۵۱-۳۳.
- مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰، تهران.
- مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران، (۱۳۷۹)، طرح ساماندهی وضع موجود بازارچه سید اسماعیل تهران، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران، اول، تهران، ۲۵۰ ص.
- مصیب زاده، علی، (۱۳۸۰)، راهکارهای به رسمیت شناختن نقش بخش غیررسمی در ایجاد اشتغال، رشد آموزش جغرافیا، شماره ۵۷، تهران، صص ۵۳-۴۹.
- مطیع‌دوست کومله، ابوذر، (۱۳۹۰)، بررسی تأثیر فعالیت‌های تجاری پیرامون شهر لنگرود در حجم ترافیک مرکز شهر، مجموعه مقالات اولین کنفرانس ملی عمران و توسعه، دانشگاه آزاد اسلامی واحد لشت‌نشا، رشت، صص ۱۱۹.
- مطیعی لنگرودی، سیدحسین و مطیع‌دوست کومله، ابوذر، (۱۳۹۲)، جمعه‌پارک‌بازار الگویی نوین در راستای به روزشدن بازارهای سنتی (مطالعه موردی: جمعه‌پارک‌بازار شهر لنگرود)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۵، شماره ۴، تهران، صص ۱۷۶-۱۵۵.
- معمدی‌مهر، اکبر و مطیع‌دوست کومله، ابوذر، (۱۳۹۱)، پارک‌بازار گامی در جهت توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی: شهر لنگرود)، چشم انداز جغرافیایی (مطالعات انسانی)، سال ۷، شماره ۱۹، رشت، صص ۹۱-۷۳.
- معمدی‌مهر، اکبر و مطیع‌دوست کومله، ابوذر، (۱۳۸۹)، نقش پارک‌بازار لنگرود در تغییرات فضایی شهر، آمایش محیط، شماره ۱۱، ملایر، صص ۶۱-۲۷.

- Study Covering Ahmedabad, Chennai and Kalkata Markets, India, 64 p.
- Giulioni, Gianfranco and Bucciarelli, Edgardo (2011), Agents' Ability to Manage Information in Centralized Markets: Comparing Two Wholesale Fish Markets, Journal of Economic Behavior & Organization, Vol 80, 34-49.
- ILO (1993), Report of the conference, 15th International Conference of Labour Statisticians, 355 p.
- ILO (2002), Report VI: Decent Work and the Informal Economy, Sixth Item on the Agenda, 90th session, Geneva, 129 p.
- ILO (2005), World employment report 2004-2005, Geneva, 272 p.
- ILO (2006), ILO Associatio of the Philippines, Manila, 166 p.
- Lu, Bin and Jiang, Stephanie (2004), China Fruit Market Report, Victorian Government Department of Primary Industries, Melbourne, 28 p.
- Mitra, A. (2007), Skills development for informal sector-trends and requirements, www.Skilldevelopmentindia.com, (5 Aug 2008).
- Murray, U. (2009), Gender and skills development: practical experience and ways forward, Paper Prepared for the ILO Skills and Employability Department, Geneva, 112 p.
- Perry, D. (ed.). (2003), Moving forward: toward decent work for people with disabilities, Bangkok, 236 p.
- Ruskin Community Development Corporation, (2007), A Project of the Ruskin Community Development Fundation, Florida, 84 p.
- Van-den Heuvel, Danielle and Ogilvie, Sheilagh (2013), Retail Development in the Consumer Revolution: The Netherlands c. 1670 – c. 1815, Explorations in Economic History, Vol 50, 69-87.
- Yagi, Shigeru, (2012), The People Connected with Vegetable Markets, City, Culture and Society, Vol 3, 21-27.
- Yueh, Linda, (2009), China's Entrepreneurs, World Development, Vol 37, 15-18
- Yueh, Linda, (2009), Self-employment in urban China: Networking in a transition economy, China Economic Review, Vol 20, 471-484.
- معمدی‌مهر، اکبر و مولائی هنجین، نصر... و مطیع‌دوست کومله، ابوذر، (۱۳۸۹)، نقش بازارهای حاشیه شهری در تمرکززدایی از مرکز شهر (مطالعه موردی شهر لنگرود)، جغرافیای انسانی (نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی)، شماره ۵، گرمسار، صص ۱۵۵-۱۳۷.
- مهرآراء، محسن، (۱۳۸۰)، جایگاه بخش غیررسمی در ایجاد اشتغال در ایران، راهبرد، شماره ۲۰، تهران، صص ۱۵۴-۱۲۸.
- نایب، سعید، (۱۳۷۸)، بررسی ساختار بازار کار بخش غیررسمی شهری در ایران، به راهنمایی رنائی، محسن، دانشگاه اصفهان، دانشکده علوم اداری و اقتصاد.
- Abdul-Ghani, A.A. and Hamid, M.Y. and Harun, S.N. and Mohd-Noor, N. (2011), Towards Usable Malaysian Shopping Centre, rocedia Engineering, Vol 20, 496-504.
- Bellandi, Marco and Lombardi, Silvia (2012), Specialized Markets and Chinese Industrial Clusters: The Experience of Zhejiang Province, China Economic Review, Vol 23, 626-638.
- Brewer, L. (2005), Youth at risk: The role of skills development in facilitating the transition to work, skills working paper, NO 19. , In focus Programme on skills, Knowledge and Employability, (Geneva, LLO), 151 p.
- Capt, J (2007), Skills development and gender, Skills and Employability Department, (Geneva, LLO), 12 p.
- Chouksey, R. (2007), Skills development for informal sector in India: Challenges and Strategist, www. Skilldevelopmentindia.com, (5 Aug 2008).
- Gandhi, V.p., and Namboodin, N.V. (2006), Marketing of Fruits and Vegetables in India: A